

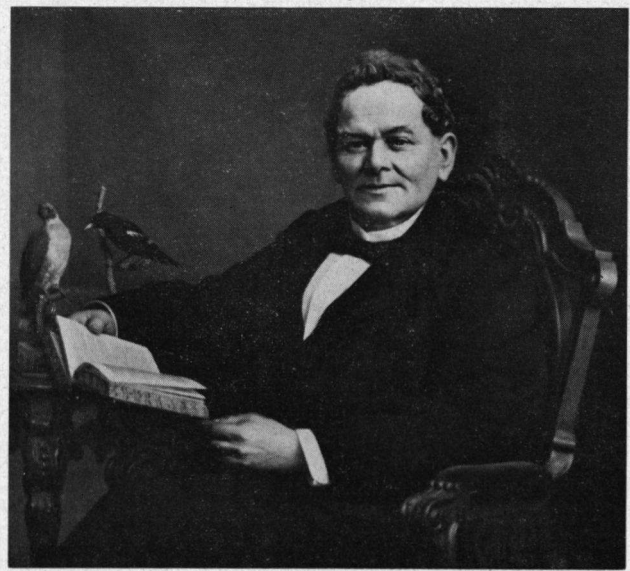
De betekenis van de zoölogische musea voor de vogelbescherming

Door J. Wattel en G. F. Mees

Onbekend maakt onbemind. De oprichting van de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels in 1899 kan niet los worden gezien van de sterk toegenomen belangstelling voor de ornithologische wetenschap. Niet dat onze vroegere ornithologen fervente vogelbeschermers waren. Het verzamelen van 'natuurhistorische voorwerpen' was de basis van hun werk. De centrale figuur van de 19e eeuw, Hermann Schlegel, directeur van 's Rijks Museum van Natuurlijke Historie (1858 - 1884), trok wekelijks een dag met het geweer naar buiten, maar maakte op die uitstapjes ook vaak schetsen van waargenomen dieren. Zijn boeken over de Nederlandse avifauna, vooral de bekende editie 'Schlegel met de koppen' (1860) hebben veler belangstelling voor de vogelstudie gestimuleerd. Zo is het te verklaren, dat ook de belangstelling voor vogelbescherming ontwaakte. Schlegel's opvolger Johann Büttikofer, conservator vogels van het Leidse museum van 1884 - 1897, en later directeur van de Rotterdamse Diergaarde, is één van de pioniers van 'Vogelbescherming' geworden. Van 1909 - 1924 was hij voorzitter.

Studiemateriaal

Zoölogische musea zijn ontstaan als instellingen waar studiemateriaal geconserveerd wordt. Maar conserveren van materiaal heeft slechts zin als het ons iets leert over levende vogels. Het onderzoek is gericht op het beschrijven en verklaren van de veelvormigheid in de natuur. Een

Dr. Hermann Schlegel (1804 - 1884), de centrale figuur van de 19e eeuw, wiens boeken over de Nederlandse avifauna veler belangstelling voor de vogelstudie hebben gestimuleerd.

Foto: Rijksmuseum van Natuurlijke Historie, (naar een schilderij van J. H. Neumann)

veelvormigheid die berust op de haast eindeloze gevarieerdheid van landschap en fauna en tot stand is gekomen in een voortdurend reageren van diersoorten op de uitdagingen van het milieu. Dit samenhangend geheel van levende wezens en hun natuurlijke omgeving tracht de natuurbescherming te behouden. Daarbij is de door het onderzoek verkregen kennis onmisbaar. De musea zijn niet meer, zoals in de vorige eeuw, de enige centra van de ornithologie. Ze vormen nu knooppunten in een netwerk waarin ook allerlei andere instituten zijn opgenomen. En niet alleen instituten, ook amateurs die in de ontwikkeling van de ornithologie altijd een belangrijk aandeel hebben gehad.

Dienstverlenende functie

Ten opzichte van de vogelbescherming vervullen de musea dus vooral een dienstverlenende functie. Ze kunnen helpen om de voor bepaalde beschermingsmaatregelen benodigde documentatie bijeen te brengen, bijvoorbeeld als het belang van het Waddengebied als ruicentrum voor steltlopers wordt onderzocht, of als veerresten van slachtoffers van hoogspanningsleidingen moeten worden gedetermineerd. Het Zoologisch Museum te Amsterdam (Instituut voor Taxonomische Zoölogie van de Universiteit) fungeert als centrale post waar meldingen over vogelsterfte door bestrijdingsmiddelen binnenkomen. Jarenlang hebben zowel Leiden als Amsterdam hun bijdrage geleverd bij het onderzoek van het vroeger belangrijke probleem van vogelsterfte bij vuurtorens. Het ringonderzoek in Nederland is gestart door E. D. van Oort en jarenlang voortgezet vanuit het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie.

Soms kan de vogelbescherming bij haar werk direct profijt hebben van de in de musea bewaarde collecties. In 1967 werd door Ratcliffe gesuggered, dat sommige landbouwbestrijdingsmiddelen, die in kleine hoeveelheden door vogels worden opgenomen, kunnen leiden tot het dunner worden van de eischaal en daardoor tot het mislukken van broedsels. Vooral sommige roofvogels en watervogels zouden hieronder lijden. Deze veronderstelling kan bij proefdieren worden getoetst door het uitvoeren van experimenten. Men kan echter ook de schaaldikte meten van eieren die vóór 1945 zijn verzameld en deze vergelijken met materiaal van later datum om te zien of een vermindering van schaaldikte valt te constateren. Zo werden de oude eiercollecties onlangs bestudeerd op een voor de oorspronkelijke verzamelaars in de verste verte niet voorziene wijze. Uit het onderzoek bleek, dat de schaal van roofvogeleieren nu duidelijk dunner is dan voor de ontdekking van DDT. De gevonden reductie in de schaaldikte was van de zelfde orde van grootte als in Engeland met deze methode werd vastgesteld.

Educatieve taak

Naast hun wetenschappelijke taak hebben musea ook een educatieve taak. Aanvankelijk was dat niet veel meer dan het tentoonstellen van zoveel mogelijk verschillende soorten. Later werden diorama's gemaakt, kijkjes in bepaalde landschappen, waarbij ook iets van de biologie van de tentoongestelde vogels werd getoond. Als er voor zo'n diorama vogels nodig waren ging niemand minder dan Thijsse mee het veld in met de preparateur Steenhuizen, die ze verzamelde. In de moderne opzet worden wisselende tentoonstellingen opgebouwd, die telkens een ander facet van de relatie tussen mens en natuur belichten. Op dit gebied zijn niet alleen de grote musea actief, maar ook vele regionale musea en collecties. Allen te zamen bereiken zij een grote groep mensen die bewondering en zorg voor de natuur kan worden bijgebracht. Een speciale commissie van CRM voor de natuurhistorische musea tracht de aanpak

te coördineren en schadelijke wildgroei te voorkomen. Ten slotte bieden de musea ook hulp bij het organiseren van incidentele tentoonstellingen die vaak gehouden worden om de bevolking van een bepaald gebied bewust te maken van de milieuproblematiek in hun directe omgeving.

Zeldzame soorten en ondersoorten

Het bijeenbrengen van wetenschappelijk materiaal kon ontaarden in verzamelwoede die zich vooral richtte op zeldzame soorten. De particulier die een verzameling aanlegde was daarvoor overigens eerder vatbaar dan een museum. De huidige rage om (als statussymbool?) één of meer opgezette roofvogels en uilen in huis te hebben, kan als een uitloper van deze ouderwetse verzamelwoede worden opgevat en moet als zodanig worden tegengegaan. Dat ooit een vogel is uitgeroeid door het verzamelen van materiaal voor collecties lijkt echter onwaarschijnlijk en is ook stel-

Het conserveren van dode vogels heeft slechts zin als het ons iets leert over levende vogels Foto: Zoölogisch Museum (Louis R. Hafkamp)

lig in Nederland nooit gebeurd. Heden ten dage zijn ornithologen in musea zich terdege bewust van het gevaar, dat hier kan dreigen en op voorstel van D. W. Snow, hoofd van de vogelafdeling van het Brits Museum, zijn door het ornithologencongres in Den Haag (1970) maatregelen voorbereid om het verzamelen van bedreigde vogels geheel te beëindigen. Er wordt gewerkt aan een lijst van materiaal van zeldzame soorten en ondersoorten, zodat onderzoekers in de toekomst nog efficiënter gebruik kunnen maken van het materiaal dat in het verleden is bijeengebracht. Samenvattend kan worden gezegd, dat alle grote musea, niet alleen hier, maar ook in het buitenland, tegenwoordig centra zijn van vogelbescherming en natuurbehoud.

- Dr. J. Wattel, Instituut voor Taxonomische Zoölogie, Amsterdam en Dr. G. F. Mees, Rijksmuseum van Natuurlijke Historie, Leiden

'De gekijkerde vogelaar vangt slechts de beelden, niet de vogels zelf. Maar de voldoening is er niet minder om. En de vogels profiteren ervan!'
L. Tinbergen (1941) in 'Vogels in hun domein', bladzijde 7